

Баран В. М.,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ПРОБЛЕМА АФРИКАТИВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФОНОЛОГІЇ

Статтю присвячено аналізу підходів до вивчення проблеми африкатів та визначення їх фонологічного статусу у системі звуків англійської мови. На основі проведеного експерименту проаналізовано принцип перевірки монофонемності звукових комплексів [tʃ] і [dʒ].

Ключові слова: африкати, звукові комплекси, система приголосних.

Статья посвящена анализу подходов к изучению проблемы аффрикат и определения их фонологического статуса в системе звуков английского языка. На основе проведенного эксперимента проанализирован принцип проверки монофонемности звуковых комплексов [tʃ] и [dʒ].

Ключевые слова: аффрикаты, звуковые комплексы, система согласных.

The article is devoted to the analysis of the approaches to the problem of affricates and determination of their phonological status in the system of English consonants. On the basis of the experiment the principle to verify the sound complexes [tʃ] and [dʒ] as monopositional segments has been analysed.

Keywords: affricates, sound complexes, the system of consonants.

Африкати були і досі є цікавою темою для обговорення у лінгвістичних колах у зв'язку з їхнім неоднозначним фонологічним статусом. Оскільки різні теоретичні пропозиції зустрічаються у більш загальних дискусіях на тему природи фонологічних уявлень про приголосні буквосполучення і зводяться до чотирьох основних напрямків формального аналізу, виділяють чотири типи, а вірніше підходи до визначення африкатів. Згідно з першим припущенням, африкати розглядаються, як двопозиційні буквосполучення приголосних, що складаються із проривних і фрикативних, наприклад [t] і [ʃ]. З іншої точки зору – це монопозиційні контурні сегменти. Ще з іншого боку, африкати вважаються складними сегментами, в яких сегментарні функції непорядковані по відношенню один до одного. І, нарешті, африкати є простими проривними звуками, а раптовість прориву – це лише фонетична реалізація, що дозволяє сприймати їх, як більш помітні.

Таким чином, різноманітність поглядів та інтерпретацій спонукає до аналізу самого явища «африкат», який і досі є проблемним у системі звуків англійської мови.

Стаття пов'язана з темою дослідження кафедри практики англійської мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Формування фонологічної компетенції студентів вищих навчальних закладів», де пошук вирішення проблеми відбувається в рамках зіставлення вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних підходів.

Із праць з обраної тематики особливу увагу привертають публікація Вольфганга Кегрейна «Фонологічна презентація та фонетична поступовість. Африкати і гортанні звуки» [5], «Нарис з фонетики англійської мови» Данієля Джонса [4], «Звукова картина англійської мови» Ноєма Хомського [2], а також праця Миколи Трубецького «Основи Фонології» [1], праці Георгія Торсуєва, В'ячеслава Васильєва [7], Бернарда Блоха, Джорджа Клементса та Альфреда Гімзона [3].

Метою написання статті є висвітлення та порівняння лінгвістичних підходів до проблеми африкатів у фонології англійської мови.

З фонетичної точки зору, африкати – це складні нерозривні приголосні звуки, утворені як результат злиття двох звукових елементів: зімкненого (його також називають проривним) з наступним щілинним, або фрикативним. Артикуляція зімкнених звуків супроводжується обструкцією повітря, яка виникає внаслідок зімкнення губ, передньої частини язика з альвеолами та задньої частини язика із м'яким піднебінням. А отже ми виділяємо лабіальну, альвеолярну та задньоязикову обструкції. Як і звичайні проривні, африкати в англійській мові починаються з альвеолярної обструкції повітря в ротовій порожнині, але на відміну від простих зімкнених приголосних, повітря проходить через вузький канал, утворюючи турбулентний потік.

Однак з фонологічної точки зору, африкати є проблемною темою, що інтенсивно обговорюється. У «Звуковій картині англійської мови» Ноєм Хомський описує африкати, як проривні приголосні звуки з уповільненим вивільненням, яке зумовлюється щілинним елементом у складі африкату, таким чином, протиставляючи їх простим проривним із миттєвим вивільненням [2, с. 319].

З середини 1970-х до середини 1990-х років, африкати переважно розглядалися, як складні сегменти із характеристикою [– фрикативний] і [+ фрикативний] водночас. Протягом останніх двадцяти років, певна група фонетистів досі захищає таку позицію, в той час як інші стверджують, що ця точка зору дає неправдиві прогнози, активно захищаючи трактування африкатів, як різких проривних. Важливо відзначити, що за останні роки, Джордж Клементс (у 1999 р.) і особливо Вольфганг Кагрейн (у 2002 р.) розвинули цю точку зору ще більше, заперечуючи існування окремого фонологічного класу африкатів взагалі і, стверджуючи, що вони абсолютно ідентичні звичайним зімкненим звукам [5, с. 7].

Подібно ж, Бернард Блох, спираючись на принцип «структурної простоти та економії», вважає, що африкати [tʃ] і [dʒ] є простими буквосполученнями [7, с. 190]. Проте, більшість американських та британських вчених притримуються думки, що [tʃ] і [dʒ] – це окремі фонемні одиниці.

Отож, скільки є африкатів у системі звуків англійської мови? Чи можна вважати комбінації такі, як [tr] [dr] [ts] [dz] поряд із [tʃ] і [dʒ] африкатами? Відповідь на це питання – неоднозначна через «полярність» думок і підходів до цієї проблеми російських та британських вчених. Справа в тому, що російські фонетисти розгля-

дають англійські африкати через призму теорії фонем, згідно з якою фонема має три аспекти: артикуляційний, акустичний і функціональний, останній з них є найбільш значущим. Що стосується британських лінгвістів, то особлива увага приділяється артикуляційно-акустичній єдності цих комплексів. Очевидним є факт, що ці звуки є комплексами, оскільки і артикуляційно і акустично тут розрізняються два елементи. Артикуляційна відмінність між [tʃ] і [dʒ], і [t] [d], полягає у швидкості звільнення перешкоди. При вимові приголосних [tʃ] і [dʒ] перешкода зникає повільніше, ніж у випадку з [t] і [d]. Але це не єдина різниця між африкатами і проривними звуками: під час артикуляції одних і других прослідковується також і брак синхронності у звільненні перешкоди між центральною частиною язика і його сторонами. Наявність цих відмінностей спростовує теорії Бернарда Блоха та Вольфганга Кагрейна, які ототожнюють клас африкатів із зімкненими приголосними, а це дозволяє нам впевненіше підійти до вирішення проблеми їх фонологічного статусу.

Англійський фонетист Даніель Джонс стверджує, що існує шість африкатів: [tʃ] [dʒ] [tr] [dr] [ts] [dz] [4, с. 146-147]. Альфред Гімзон додає ще два [tθ, tð], таким чином, збільшуючи їх кількість до восьми [3, с.206]. В'ячеслав Васильєв, детально аналізуючи твердження Джонса та Гімзона [7, с. 189-192], висловлює припущення, що «справжній» африкат – це комплексний, але артикуляційно неподільний звук у тому сенсі, що перехід від повної перешкоди до щільності є настільки плавним, що практично неможливо виокремити його складові елементи» [7, с. 190]. Іншими словами, фрикативний елемент починається там, де закінчується проривний.

Для того, аби зрозуміти, чи вищезгадані комплекси є монофонемними, слід піддати їх аналізу на артикуляційну неподільність. За словами Миколая Сергійовича Трубецького, звуковий комплекс може розглядатися монофонемним, якщо: а) його елементи належать до одного складу, б) його вимова супроводжується одним артикуляційним зусиллям, в) його тривалість не повинна перевищувати нормальну тривалість його складових елементів [1, с. 60-70]. Таким чином, якщо застосувати запропоновані Трубецьким критерії монофонемності, то ми побачимо, що наші звукові комплекси «поводитимуться» по-іншому у різних фонетичних контекстах:

а) **Приналежність до одного складу.**

butcher [ˈbʊtʃ-ə] *lightship* [ˈlaɪt-ʃɪp]
eighth [eɪtθ] *whitethorn* [ˈwaɪt-θɔːn]

У словах зліва звуки [tʃ] і [tθ] належать до одного складу і не можуть бути розділені на два елементи.

б) **Артикуляційна неподільність.** Інструментальний аналіз показує, що звукові комплекси є однорідними і, на відміну від буквосполучень, на початковій фазі їх вимови органи мовлення уже стають у положення артикуляції наступного фрикативного елемента, створюючи одночасно обструкцію за допомогою кінчика та сторін язика. Це можна побачити, зіставивши дві піктограми (рис. 1 і рис. 2), які ми отримали внаслідок проведення експерименту, метою якого було дослідження наочного зображення однорідності африкату [tʃ] та буквосполучення [t-ʃ] у словах *butcher* і *lightship*.

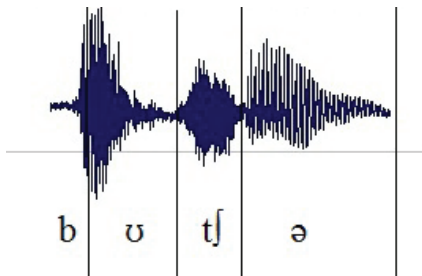

Рис. 1

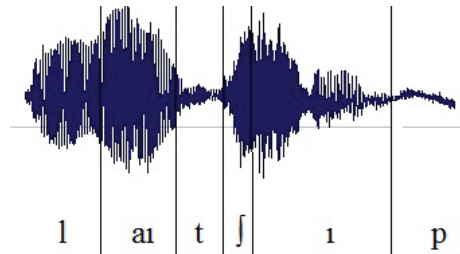

Рис. 2

На рисунку 2 добре видно кінець обструкції та перехід від звуку [t] до [ʃ], що візуально підтверджує двофонемність буквосполучення, тоді коли на рисунку 1 цього переходу не видно. Більше того, межа між елементами [t / ʃ], як складовими однієї фонемі – відсутня, що і можна вважати підтвердженням артикуляційної єдності африкату.

в) Щодо **тривалості артикуляції**, то вчені сходяться на думці, що цей критерій не можна вважати надійним для визначення монофонемності, оскільки слухові враження можуть бути оманливими і, в більшості випадків, є суб'єктивними, а ще тривалість артикуляції залежить від фонетичного контексту [7, с. 191]. Іншими словами, тривалість вимови алофонів однієї фонемі у різних словах буде різною.

Таким чином, російські вчені притримуються думки, що лише два приголосні звуки [tʃ] і [dʒ] витримують перевірку на однорідність, а значить і монофонемність, та відносять їх до ласу африкатів.

Висновки. На основі викладеного можна дійти висновку, що хоча існує достатньо аргументів, що справжніми африкатами можна вважати лише два звукові комплекси [tʃ] і [dʒ], проте побутують різні думки і невизначеність досі залишається. Ця ситуація, головним чином, зумовлена тим, що більшість існуючих досліджень дає лише фрагментарну картину, спираючись на різноманітність поглядів та підходів. Вивчення проблеми африкатів переважно проводилося у вузьких рамках: аналізу піддавали приголосні звукової системи конкретної мови, кількість же проведених типологічних досліджень, які би уможливили глибше вивчення феномену «африкатів», вкрай обмежена, а ті, що існують, подають суперечливі висновки. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в систематизації уже досягнутих результатів, а також у глибшому та ширшому аналізі системи африкатів на міжмовному рівні та розробки загальних критеріїв, що дали би можливість визначити їх фонологічний статус.

Література:

1. Трубецкой Н. С. Основы Фонологии / Пер. с нем. А. А. Холодовича; Под ред. С. Д. Кацнельсона. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 350с.
2. Chomsky, Noam and Halle, Morris. The Sound Pattern of English. – New York : Harper & Row, 1968. – 470 p.
3. Gimson, A. G., Ramsaran, Susan M. An Introduction to the Pronunciation of English. E. Arnold, 1962. – 294 p.
4. Jones, D. An Outline of English Phonetics. E. P. Dutton & co., inc., 1940. – 326 p.
5. Kehrein, W. Phonological Representation and Phonetic Phasing. Affricates and Laryngeals. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 236 p.
6. Longman Dictionary of Contemporary English. 5th edition. – Pearson, 2009. – 1229 p.
7. Vassilyev V. A. English phonetics: a theoretical course. Higher school publishing house, 1970. – 324 p.